

STAROVĚK

1. Aristoteles: Politika

Ústava spartská

Kniha II, kapitola 9.

V ústavě lakedaimonské a krétské a asi také v ostatních ústavách jest zkoumati dvojí věc předně, zda vzhledem k nejlepšímu uspořádání jsou tu dány zákony správné či nesprávné, a za druhé, zda je tu něco, co by odporovalo rozvrhu a tvaru ústavy, která jim tane na mysli.

Jest uznanou pravdou, že obec, která má míti dobré zřízení, musí býti zproštěna starostí o nutné věci; nelze však snadno určit, jakým způsobem se to má provést. Neboť thessalští penesté se často vzbouřili proti Thessalům, podobně i heiloti proti Lakonům - jsou totiž stále jako na číhané, aby těžili z některých pohrom - i naproti tomu u Kréťanů se ještě nic takového nestalo ...

Škodlivá jest také volná kázeň žen, a to jak zvolené ústavě, tak blahu obce. Neboť jako muž a žena jsou součástí domácností, tak zřejmě se má míti za to, že i obec je rozdělena ve dvě skoro stejné části, v obyvatelstvo mužské a ženské, takže jest nutno souditi, že polovice obce nemá zákonitého řádu v těch ústavách, v nichž poměry žen jsou uspořádány špatně. A to se tam skutečně stalo; poněvadž zákonodárce chtěl celou obec míti mravně otužilou, jednal sice dle toho úmyslu zřejmě při obyvatelstvu mužském, ale o ženy se vůbec nestaral; žijí tam totiž zcela nevázaně a bujně ...

Po tom, co bylo právě uvedeno, obracejí se výtky proti nesrovnalostem v majetku. Část občanů totiž stala se u nich majetníky příliš velkého jmění, část jen zcela malého, a tak se pozemků dostalo jen malému počtu. Než i to jest zákony špatně zařízeno; koupí nebo prodejem vlastní půdy prohlásil zákonodárce za nesprávné, a to právem, kdežto možnost darovati jí nebo odkázati ponechal každému na vůli; a přece to nutně vyjde na jedno ať tak či onak ...

... nápravě překáží také zákon o plození dětí. Neboť zákonodárce v úmyslu, aby počet Spartanů byl co největší, snaží se občany pohnouti k tomu, aby plodili co nejvíce dětí; mají totiž zákon, že otec tří synů má býti prost vojenské služby a ten, kdo má čtyři, že má býti osvobozen od všeho. A přece jest jasno, že při vzrůstající lidnatosti a při takovém rozdělení půdy musí přibývat lidí chudobných.

Ale i s eforátem je to zařízeno špatně. Tento úřad totiž rozhoduje u nich o nejdůležitějších záležitostech, jeho členové se pak vybírají ze všeho lidu, takže se k tomu úřadu dostanou často lidé velmi chudobní, kteří pro svou chudobu byli prodejní.

Ale i zřízení úřadu gerontů u nich má své nedostatky. Kdyby totiž jeho členové byli řádní a náležité bytí vychováni v ušlechtilé mužnosti, jistě by každý bez rozpaků uznal, že je to obci ku prospěchu, ačkoli je na pováženou, že doživotně rozhodují o důležitých přích - také soudnost totiž má své stáří, jako je má i tělo - jsou-li však vychováni tak, že ani sám zákonodárce jim nedůvěřuje jako mužům ne dosti řádným, pak to není bez nebezpečí. Zdá se také, že členové tohoto úřadu bývají úplatní a všechny veřejné záležitosti dělají předmětem milosti. . .

Co se týče království, budiž o otázce, zda jest pro obec lépe míti krále či ne, pojednáno jinde; ale jistě by bylo lépe, kdyby každý z králů byl volen ne tak, jak se v dnešní době děje, nýbrž aby o volbě rozhodoval jeho vlastní život. Jest však zjevno, že ani sám zákonodárce nevěří, že by je dovedl učiniti dokonalými muži. Aspoň jim nedůvěřuje jako mužům ne dosti dobrým a šlechtným; proto se s nimi na cesty vysílali jako průvodci jejich osobní nepřátelé a za blaho obce se pokládalo, když králové nebyli jednotni.

Nesprávně zařídil také společné stolování, tak zvaná fidity, ten, kdo je po prvé zavedl. Nebo schůzky ty mají býti uhrazovány spíše z veřejných prostředků, jako na Krétě; ale u Lakonů má přispívati každý, i když někteří jsou zcela chudobní a nemohou uhraditi takové vydání, takže se stává právě opak toho, co zákonodárce zamýšlel ...

Rozvrhu zákonodárce lze vytknouti ještě i to, co vytkl Platon ve svých Zákonech, že totiž celé uspořádání těch zákonů směřuje jen k části ctnosti, a to zdatnosti válečné; tato totiž je potřebná k nadvládě. Proto také Spartané žili dobře a šťastně dokud vedli válku, jakmile však dosáhli nadvlády, hynuli, poněvadž neuměli žít ve volném čase a neměli cviku v žádném jiném vyšším způsobu života, než ve válečnickém ...

Konečně je to u Spartánů špatné také s obecním pokladem. Neboť pro případ nevyhnutelné velké války nemají v obecní pokladně nic a daně platí špatně; poněvadž půda náleží většinou Spartánům, nedohlízejí si jeden druhému na odvádění daní. A tak vznikl opak toho, co užitečného zákonodárce zamýšlel: obec učinil chudobnou, soukromníky však zjištnými.

Tolik tedy budiž poznamenáno o ústavě lakedaimonské; neboť to jsou asi tak nejdůležitější výtky, jež jí lze činní.

Ústava krétská

Knih II, kapitola 10.

... Krétské zřízení je obdobné zřízení Lakonů. Těmto vzdělávají půdu heiloti, Kréfanům perioikové. U obou jest společné stolování, jež za starých časů Lakonové nazývali nefidity, nýbrž andria, jako Kréťané, z čehož je i patno, že to pochází odtud. Obdobné jest i uspořádání ústavy. Eforové mají tutéž moc, jako takzvaní kosmové na Krétě, jenže eforů jest počtem pět, kosmů deset. Geronti, které Kréťané nazývají radou (búlé), se u obou počtem rovnají. Dříve tam sice bylo království, ale pak je Kréťané zrušili a od té doby vrchní velení ve válce mají kosmové. Sněmu se zúčastňují všichni, sněm však nerozhoduje o ničem, leč že spolu odhlasuje rozhodnutí gerontů a kosmů ...

Že tedy společné stolování jest u Kréťanů lépe zařízeno než u Lakonů, jest patno, zato zřízení kosmů jest ještě horší než eforů. To totiž, co je špatného na úřadě eforů, jest u tohoto úřadu, neboť se jimi stává kde kdo; a toho, co tam pro ústavu jest prospěšného, tu není. Tam totiž, ježto se volba děje ze všech, lid si přeje, aby ústava byla zachována, poněvadž má účast v nejvyšším úřadě; tu se však kosmové nevolí ze všech, nýbrž jen z určitých rodů; a geronti z bývalých kosmů, o nichž možno asi opakovati tytéž výtky, jako o gerontech v Lakedaimonu – neboť nezodpovědnost a doživotnost je příliš vysoké vyznamenání za jejich zásluhu, a to, že úřadují nikoli podle psaného zákona, nýbrž podle osobního zdání, jest nebezpečné.

Převzato z: Schelle, K., Vlček, E., Židlická, M.: Obecné dějiny státu a práva v dokumentech. I., Brno 1994, s. 76; (s využitím překladu: Antonín Kříž, Laichterovo vydání, Praha 1939).

2. Zákon (zákony) dvanácti desek

DESKA I.

1. JESTLIŽE (žalobce) VOLÁ (žalovaného) NA SOUD, (Ať žalovaný) JDE. JESTLIŽE NEPŮJDE, AŤ (žalobce) ZAVOLÁ SVĚDKY: A POTOM AŤ JEJ ODVEDE.
2. JESTLIŽE SE (žalovaný) ZDRÁHÁ A NEBO UTÍKÁ, AŤ NA NĚJ (žalobce) SLAVNOSTNĚ VLOŽÍ RUKU.
3. JE-LI PŘEKÁŽKOU NEMOC NEBO STÁŘÍ (žalovaného), AŤ TEN, (kdo volá na soud) NABÍDNE POTAH. NEBUDE-LI (žalovaný) CHTÍT, AŤ POVOZ NESTROJÍ.
4. RUKOJMÍM BOHATÉHO BUDIŽ BOHATÝ; OBČANU PROLETÁŘI BUDIŽ RUKOJMÍM KDO CHCE.
5. PŘI NEXU A MANCIPACI AŤ PLATÍ PRO „SILNÉ“¹ a „UZDRAVENÉ“² STEJNÉ PRÁVO.
6. DOHODNOU-LI SE (strany) O (sporné) VĚCI, AŤ TO OHLÁSÍ.
7. NEDOHODNOU-LI SE, AŤ PŘED POLEDNEM PŘEDNESOU PŘI NA SHROMAŽDIŠTI ANEBO NA TRŽIŠTI. OBĚ (strany) AŤ PŘEDNESOU SPOR OSOBNĚ PŘÍTOMNY.
8. PO POLEDNI BUDIŽ SPOR ROZHODNUT VE PROSPĚCH PŘÍTOMNÉHO.
9. (JSOU-LI PŘÍTOMNI OBA), BUDIŽ ZÁPAD SLUNCE KRAJNÍ LHŮTOU (pro vyhlášení rozsudku).
10. Aulus Gellius, 16, 10, 8: Jak ztrácely význam (starobylé pojmy) PROLETÁŘI a BOHATÍ a UZDRAVENÍ a RUKOJMÍ a PODRUKOJMÍ a (pokuty) DVACETPĚT ASSŮ a ODV'ETY a vyhledávání krádeží S MÍSOU A PROVAZEM a jak po vydání zákona Aebutiova všechny ty zastaralé instituce 12 desek zmizely ...

DESKA II.

1. Gaius, IV, 14: O sporných záležitostech v hodnotě 1000 anebo více assů se jednalo zálohou 500 assů, o záležitostech drobnějších se zálohou 50 assů; neboť tak bylo stanoveno zákonem 12 desek. Tímto zákonem bylo ustanoveno, aby se se zálohou 50 assů postupovalo tenkrát, vznikl-li spor o svobodu člověka, byť i to byl člověk sebecennější.

---

¹ "Forctes" - boni - kmény, žijící v sousedství Říma, jež vždycky setrvaly ve spolenectví s Římany.

² "Sanates" - quasi sanati appellati, id est sanatae mentis - kmény v sousedství Říma, které odpadly od Římanů, potom se k nim ale zase připojily.

2. ... TĚŽKÁ NEMOC ... ANEBO DEN USTANOVENÝ (ke stání) S CIZINCEM ... COKOLI Z TOHO BY BYLO PŘEKÁŽKOU SOUDCI, ROZHODČÍMU ANEBO ŽALOVANÉMU, NECHŤ SE SOUDNÍ ŘÍZENÍ NEKONÁ.

3. KDO NEBUDE MÍT DŮKAZ (svědky?), TEN AŤ KAŽDÝ TŘETÍ DEN CHODÍ S NÁŘKEM PŘED DOMEM (svědků?).

DESKA III:

1. TĚM, KDO SE PŘIZNALI K DLUHU A JEJICHŽ ZÁLEŽITOSTI BYLY DLE PRÁVA ROZSOUZENY, BUDIŽ DÁNO ZÁKONNÝCH TŘICET DNÍ.

2. POTOM AŤ SE (věřitel) VLOŽENÍM RUKY DLUŽNÍKA ZMOCNÍ. AŤ JEJ ZAVEDE PŘED SOUD.

3. NESPLNÍ-LI (dlužník) ROZSUDEK ANEBO NEZARUČÍ-LI SE NĚKDO ZA NĚHO (na soudě), AŤ JEJ (věřitel) ODVEDE S SEBOU. AŤ JEJ SPOUTÁ, BUĎTO PROVAZEM ANEBO OKOVY O VÁZE 15 LIBER, NE TĚŽŠÍMI, CHCE-LI VŠAK, AŤ JEJ SPOUTÁ LEHČÍMI.

4. CHCE-LI (dlužník), AŤ ŽIJE ZE SVÉHO. NEŽIJE-LI ZE SVÉHO, AŤ TEN, KDO JEJ BUDE DRŽET V POUTECH, MU DÁVÁ DENNĚ LIBRU MOUKY, CHCE-LI, AŤ DÁVÁ VÍCE.

5. Aulus Gellius, 20,1,46 - 47: Podle práva bylo však mezitím možno se dohodnout, jestliže se nedohodli, byli dlužníci drženi v poutech po 60 dní. Během této doby byli po tři po sobě jdoucí trhové dny přiváděni před prétora na shromaždiště a provoláváno, k jak vysoké peněžité pokutě byli odsouzeni. Při třetím trhovém dnu byli pak trestáni na hrdle, anebo prodáváni do ciziny za Tiberu.

6. PŘI TŘETÍM TRHOVÉM DNU AŤ (dlužníka) ROZSEKAJÍ NA KUSY, USEKNE-LI SI (některý z věřitelů) VÍCE ANEBO MÉNĚ, NEBUDIŽ TO NA ÚJMU.

7. VŮČI CIZINCI PRÁVNÍ NÁROK NEPOMÍJÍ.

DESKA IV.

1. Cicero, De leg., 3, 8. 19: Rychle usmrcen, jako podle zákona 12 desek zvláště obludné dítě.

2. JESTLIŽE OTEC TŘIKRÁTE PRODÁ SYNA, BUDIŽ SYN OD OTCOVSKÉ MOCI OSVOBOZEN.

3. Cicero, Phil. 2, 28, 69: Té své přikázal, aby si vzala své věci, podle zákona 12 desek jí odebral klíče, vyhnal ji.

4. Aulus Gellius, 3, 16, 12: Slyšel jsem, že jedna žena ... porodila v jedenáctém měsíci po manželově smrti a bylo z toho jednání, jakoby byla počala až po smrti manžela, protože decemvirové napsali, že člověk se rodí v desíti měsících, ne v jedenácti.

DESKA V.

1. Gaius, 1, 144-145: Předkové ... rozhodli, že ženy, byť i byly plnoleté, mají být pod poručenstvím; ... s výjimkou panen Vestiných,

které ... chtěli mít svobodné; tak také je ustanoveno zákonem 12 desek.

2. Gaius, 2, 47: Mancipační věci ženy, která byla v poručenství agnátů, nemohly být vydrženy, vyjma případ, že byly předány jí samotnou za spolupůsobení poručníka: tak to bylo stanoveno zákonem 12 desek.

3. BUDIŽ PRÁVEM TO, CO KDO VE VLASTNÍCH ZÁLEŽITOSTECH USTANOVIL POSLEDNÍM POŘÍZENÍM O MAJETKU NEBO O PORUČENSTVÍ.

4. JESTLIŽE ZEMŘE BEZ ZÁVĚTI, KDO NEBUDE MÍT SVÉHO DĚDICE, NECHŤ SE UJME POZŮSTALOSTI NEJBLIŽŠÍ AGNÁT.

5. NEBUDE-LI AGNÁT, NECHŤ SE UJMOU POZŮSTALOSTI GENTILOVÉ.

6. Gaius, 1, 155: Těm, kterým není podle závěti ustanoven poručník, jsou podle zákona 12 desek poručníky agnátů.

7.a. JE-LI KDO ŠÍLENÝ A NENÍ-LI, KDO BY JEJ OPATROVAL, NECHŤ MAJÍ MOC NAD JEHO OSOBOU A MAJETKEM AGNÁTÍ A GENTILOVÉ - b. Ulpianus, lib. 1 ad Sabinum, D., 27, 10, 1: Zákonem 12 desek je marnotratníkovi odejmuta správa vlastního majetku. - Ulpianus, 12, 2: Zákon 12 desek přikazuje, aby marnotratník, který byl zbaven správy svého majetku, byl v opatrovnictví agnátů.

8.a. Ulpianus, 29, 1: Pozůstalost po propuštěnci - římském občanů nabízí zákon 12 desek patronovi, jestliže by propuštěnec zemřel a neměl svého dědice. -b. Z TOHO HOSPODÁŘSTVÍ KDO BUDE PROPUŠTĚN NA SVOBODU, DO TOHO HOSPODÁŘSTVÍ JE NAVRÁCEN JEHO MAJETEK.

9. Gordianus, C., 3, 36, 6: Ty (části pozůstalosti), které pozůstávají v pohledávkách ... jsou podle zákona 12 desek ze samého práva rozděleny na dědické podíly. - Diocletianus, C., 2, 3, 26: Podle zákona 12 desek jsou pozůstalostní dluhy samým právem rozděleny mezi jednotlivé dědice podle velikostí nabytých podílů.

10. Gaius, lib. 7, ad ed. provinciale, D., 10, 2, 1 pr.: Tato žaloba (familiae erciscundae) přísluší ze zákona 12 desek.

DESKA VI.

1. CO BYLO ÚSTNĚ STANOVENO PŘI NEXU A MANCIPACI, BUDIŽ PRÁVEM.

2. Cicero, De off., 3, 16: Zatímco podle 12 desek postačovalo plnit to, co bylo ústně dohodnuto, a když to někdo zapřel, propadl pokutě dvojnásobku (hodnoty plnění), byla právníky zavedena i pokuta na zamlčení (skrytých vad).

3. Cicero, Top., 4, 23: Vydržecí lhůta je u pozemků dvouletá ... u všech ostatních věcí je vydržení roční.

4. Gaius, 1, 111: Zákonem 12 desek bylo stanoveno, aby ta, která se nechce tímto způsobem dostat pod moc manžela, byla každoročně po tři noci pryč a tak přetrhla vydržecí lhůtu každého roku.

5.a. JESTLIŽE TI, KTEŘÍ NA SOUDĚ PROHLAŠUJÍ SVOU PRÁVNÍ MOC ... - b. (?) Paulus, lib. 1 manual., Vat. fr., 50: Zákon 12 desek potvrzuje jak mancipaci, tak i iniurecessi.

6. Titus Livius, 3, 94: Obhájci (verginie) ... požadují, aby (Ap. Claudius) ... vyhověl právním nárokům ve prospěch svobody podle zákona, který sám vydal.

7. DŘEVO VESTAVĚNÉ DO BUDOV ANEBO JAKO OPĚRA NA VINICI, AŽ NEVYTRHÁVÁ.

8. ... A AŽ BUDE PROŘEZÁNA, DOKUD NEBUDOU (opěry) VYTAHÁHY ...

9. Ulpianus, 1.37 ad. edictum, D., 47, 3, 1, pr.: Zákon 12 desek nedovoluje ani vytrhávat kradené dřevo, jež bylo vestavěno do budov anebo do vinic, ani je požadovat vlastnickou žalobou ... ale dává proti tomu, kdo byl usvědčen, že je vestavěl, žalobu na dvojnásobek.

Převzato z: Schelle, K., Vlček, E., Židlická, M.: Obecné dějiny státu a práva v dokumentech. I., Brno 1994, s. 24 – 29; (s využitím překladu J. Kincla, edice P. F. Girard, Texts de droit romain. Paris 1923).

3. Zákony Chammurapiho

Srovnej text v části Trestní právo ve starověku, středověku a novověku (ukázka č. 2).